

Podpułkownik Jerzy Lewakowski ps. Vocavelli zastępca szefa Wojskowego Instytutu Geograficznego w latach 1932-39 oraz p.o. szefa WIG (21.03.1935-15.04.1936 i 25.08.-17.09.1939)

Żył ciekawie w trudnych czasach

EUGENIUSZ SOBCZYŃSKI

Kontynuując cykl prezentacji postaci związanych z Wojskowym Instytutem Geograficznym, przedstawiamy sylwetkę pptk. Jerzego Lewakowskiego (1891-1940), który zasłużył się nie tylko dla środowiska wojskowego, ale i cywilnego.

Jerzy Lewakowski urodził się 23 marca 1891 r. we Lwowie jako syn Aleksandra i Eugenii z d. Dębickiej. W 1909 r. zdaje maturę i rozpoczyna studia na Wydziale Budownictwa Lądowego Politechniki Lwowskiej (do wybuchu I wojny światowej ukończył 6 semestrów). Od 1906 r. bierze czynny udział w pracach organizacji niepodległościowych, należąc między innymi do Koła Młodzieży Gimnazjalnej oraz do Sztabu Skautowego zorganizowanego przez Andrzeja Małkowskiego. Od 1910 r. do wybuchu I wojny jest członkiem Naczelnej Komendy Skautowej, aktywnie uczestniczy w organizowaniu i redagowaniu „Skauta Lwowskiego”. Od początku powstania Drużyn Polowych przy Sokole Macierzy we Lwowie należy do pierwszych oficerów tej organizacji (był dowódcą plutonu, a następnie zastępcą Drugiej Akademickiej Drużyny Polowej). Równocześnie jest instruktorem terenoznawstwa na obozach skautowskich.

Pierwsze dni mobilizacji w 1914 r. zastają go na międzyzaborowym obozie instruktorskim w Sokole. 27 lipca 1914 r. wcielony zostaje do wojska austriackiego i skierowany do Szkoły Oficerów Rezerwy Artylerii w Krakowie. Kończy ją 1 maja 1915 r. i w stopniu chorążego skierowany zostaje na front. Jako oficer pododdziałów artylerii bierze udział w walkach na froncie rosyjskim, serbskim i rumuńskim, a od lutego 1917 r. – jako dowódca baterii artylerii na froncie włoskim. 22 lutego 1918 r. zostaje ranny w głowę, przechodzi operację oka, a po wyleczeniu pełni służbę w batalionie zapasowym 2 Pułku Artylerii Ciężkiej w Krakowie, który stacjonował przy ul. Montelupich.

20 października 1918 r. nawiązuje kontakt z komendantem WP w Krakowie pułkownikiem Bolesławem Roją, którego pierwszy rozkaz nakazuje oficerom narodowości polskiej przejęcie dowodzenia nad jednostkami zaborców. 31 października 1918 r., pełniąc służbę oficera dyżurnego, Lewakowski przejmuje dowództwo nad 2 Pułkiem Artylerii Ciężkiej. Następnie organizuje ochronę pobliskiego szpitala oraz zabezpiecza magazyny sprzętu saperskiego, artyleryjskiego i żywnościowego przed grabieżą i zniszczeniem.

5 listopada 1918 r., po uzgodnieniu z pułkownikiem Roją, dowództwo nad 2 Pułkiem Artylerii Ciężkiej przekazuje kapitanowi Krystianowi Dobrzańskiemu. Sam zostaje dowódcą pociągu pancernego Nr2 *Śmiały* i podczas Odsieczy Lwowa wstępuje w bitwie pod Przemyślem i Bokończycami. W następnych dniach organizuje pierwsze kolejowe transporty żywności dla ludności Lwowa.

FOT. ZE ZBIORÓW AUTORA

Z powodu ciężkiej choroby, w połowie grudnia 1918 r. powraca do Krakowa. Tam zostaje kolejno: instruktorem, nauczycielem i wykładowcą w 1 Krakowskim Pułku Artylerii Wałowej i Korpusie Kadetów. Uczestniczy ponadto w zajęciach Instytutu Sztuk Pięknych w Krakowie na kierunku Architektura.

2 maja 1920 r. przeniesiony zostaje do Warszawy do Departamentu Broni Głównej Ministerstwa Spraw Wojskowych na stanowisko kierownika Wydziału Wyszczolenia, a następnie kierownika Referatu Regulaminów. Podczas wojny polsko-bolszewickiej w 1920 r. jest referentem w Oddziale Operacyjnym przy Dowództwie I Armii.

Od 6 kwietnia do 30 września 1923 r. przebywa na Kursie Dowódców Dywizjonów w Szkole Strzeleckiej Artylerii w Toruniu. Po ukończeniu kursu z wynikiem bardzo dobrym skierowany zostaje

do Szkoły Podchorążych w Warszawie, gdzie pełni funkcję dowódcy baterii szkolnej, a następnie instruktora artylerii. Od 2 października 1924 r. do 18 marca 1925 r. doskonalili swoje umiejętności w Wyższej Szkole Wojennej (WSWoj.) w Warszawie na kursie przygotowującym oficerów do studiów. Z uwagi na sytuację rodzinną (odbywający się rozwód) Lewakowski nie zostaje zakwalifikowany na studia w WSWoj. Przez rok jest wykładowcą w 5 Pułku Artylerii Ciężkiej w Szkole Podchorążych Rezerwy Artylerii oraz instruktorem artylerii i dyrektorem nauk w Szkole Podchorążych w Warszawie.

Przełomowy w życiu mjr. Jerzego Lewakowskiego był dzień 16 maja 1926 r. (wcześniejsze awanse: na porucznika – 1 lutego 1918 r., na kapitana – 1 czerwca 1919 r., na majora – 15 sierpnia 1924 r.). Po przewrocie majowym marszałka Piłsudskiego Lewakowski rozpoczyna służbę w Wojskowym Instytucie Geograficznym (WIG). Jest kierownikiem w Dziale Ewidencji i Konstrukcji Map, następnie w Samodzielnym Referacie Organizacji i Mobilizacji, a od 1 lipca 1932 r. zostaje wyznaczony na zastępcę szefa WIG. Kieruje tam Wydziałem Administracyjnym, Samodzielnym Referatem Ogólnym oraz Oficerską Szkołą Topografów. Między innymi z jego inicjatywy w 1934 r. Szkołę Służby Wojskowo-Geograficznej przy WIG z 10-miesięcznym cyklem szkolenia przekształcono w dwuletnią Szkołę Topografów (Dziennik Rozk. MSWoj. Nr 9 z 22 listopada 1934 r.). We wszystkich działaniach dał się poznać jako dobry organizator, inicjator szeregu rozwiązań przyczyniających się do właściwego zaopatrzenia wojsk w mapy. Na stanowisku wiceszefa pozostaje niemal do wybuchu II wojny światowej. 25 sierpnia, po objęciu przez dotychczasowego przełożonego płk. Tadeusza Zieleniewskiego dowództwa nad 33 DP, zostaje szefem WIG. Należy nadmienić, że już wcześniej – od 21 marca 1935 r. przez rok – w czasie odbywania przez płk. Zieleniewskiego praktyki na stanowisku dowódcy piechoty dywizyjnej w zastępstwie pełnił obowiązki szefa WIG.

We wrześniu 1939 r. kieruje ewakuacją WIG do Lwowa, gdzie w Zakładach Książnica – Atlas prof. E. Romera podjęto druk map i dokumentów topograficznych na potrzeby walczących wojsk. 16 września 1939 r. płk Lewakowski zarządza przeniesienie WIG do Stanisławowa i dalej na południe. Dzięki

tej decyzji wielu oficerów-geografów uniknęło niewoli radzieckiej i zagłady. Zostali oni internowani przez Węgrów i osadzeni w obozie w Eger koło Miskolca. Sprzęt i materiały kartograficzne przekazano przedstawicielom węgierskiej służby geograficznej.

Sam płk Lewakowski pozostał we Lwowie do czasu wkroczenia Armii Czerwonej. Osadzony przez NKWD w obozie jeńckim w Kozielsku, między 4 a 9 kwietnia 1940 r. zostaje wywieziony do Katynia i zamordowany (zidentyfikowany został pod nr 4011; wśród dokumentów przy zamordowanym odnaleziono telegram, kartę szczepień i 3 pocztówki).

Zasługi płk. Jerzego Lewakowskiego dla wojskowej służby geograficznej są znaczne. Już w 1914 r. ukazuje się jego autorstwa *Klucz znaków przyjętych przez mapy rosyjskie i ich interpretacja*, a w 1916 r. nakładem Związku Polskich Gimnastycznych Towarzystw Sokolich pierwszy polski podręcznik *Terenoznawstwo i kartografia wojskowa*. W 1920 r. ukazuje się wydany przez Ministerstwo Spraw Wojskowych kolejny podręcznik, tym razem adresowany do oficerów – *Terenoznawstwo i kartografia wojskowa*. W recenzji T. Szumeńskiego zamieszczonej na łamach „Polskiego Przeglądu Kartograficznego” Nr 1/1923-1924 czytamy: „Książka p. Lewakowskiego jest pierwszą u nas publikacją z zakresu całokształtu kartografii, a chociaż poświęcił ją autor celom wyłącznie wojskowym, ma ona znaczenie dla każdego, kto zajmuje się kartografią, albo kogo bodaj interesuje mapa, a przede wszystkim dla nauczania geografii. Dla wojskowego jest ona zupełnie dobrym informatorem we wszystkich zjawiskach w terenie, daje mu pojęcie o treści i czytaniu mapy, zapoznaje go w jasnym i zwięzłym wykładzie z mapą specjalną byłych państw zaborczych, wreszcie daje mu szereg rozumnie dobranych ćwiczeń (znaczenia militarnego) z obliczeń wartości terenowych”. W następnych latach Lewakowski publikuje szereg artykułów w „Wiadomościach Służby Geograficznej” (WSG):

■ *Wiatr od morza*. Sprawozdanie z II Zjazdu Słowiańskich Geografów i Etnografów, czerwiec 1927 r., WSG Nr 2/1927;

■ *W 40-lecie pracy naukowej profesora E. Romera*, WSG Nr 3/1934;

■ *Międzynarodowa wystawa kartograficzna w Warszawie 1934 r.*, WSG Nr 1-2/1935;

■ *Mapa terenów powodzi lipcowej 1934 r.*, WSG Nr 3-4/1935;

■ *Na kartograficznym i pomiarowym ekranie Abisynii*, WSG Nr 1/1936;

■ *Pomiar, mapa i obrona kraju. Rozważania z okazji dziesięciolecia, Wiadomości Służby Geograficznej*, WSG Nr 3-4/1937.

Lewakowski był współorganizatorem założonej 3 grudnia 1923 r. Sekcji Geograficznej Towarzystwa Wiedzy Wojskowej. Członkowie Sekcji powierzyli mu w 1927 r. stanowisko redaktora naczelnego kwartalnika „Wiadomości Służby Geograficznej”. Pełniąc tę funkcję w latach 1927-33, położył nieocenione zasługi w rozwoju takich dyscyplin nauki, jak geografia, kartografia, geodezja i topografia. Do współredagowania kwartalnika angażował najwybitniejszych ludzi nauki w kraju i za granicą, w tym prof. J. Kraszowskiego, E. Romera, B. Olszewicza, L. Grabowskiego, K. Buczka, St. Lencewicza. Pod jego redakcją kwartalnik stał się głównym periodykiem specjalistycznym w kraju.

Natomiast w środowisku cywilnym położył znaczne zasługi przy współorganizowaniu Zjazdu Geografów i Etnografów Słowiańskich (1927 r., 1936 r.), Międzynarodowego Kongresu Geografów (1934 r.) oraz wielu konferencji naukowych i wystaw kartograficznych.

Podczas służby w Wojsku Polskim był odznaczony m.in. Srebrnym Krzyżem Zasługi (1923 r.), Medalem Pamiątkowym za wojnę 1918-21 r. (1928 r.), Medalem 10-lecia Odzyskania Niepodległości (1928 r.), Medalem Niepodległości (1932 r.).

Płk dr Eugeniusz Sobczyński jest szefem Zarządu Geografii Wojskowej

Literatura:

1. *Encyklopedia Wojskowa*, t. 4, Warszawa 1934, s. 33;
2. Teczka akt personalnych ppłk J. Lewakowskiego, CAW;
3. **J. Lewakowski**, *Terenoznawstwo i kartografia wojskowa. Podręcznik dla organizacji wojskowych i drużyn skautowych*, Lwów 1916 r.;
4. **B. Roja**, *Legends i fakty*, Warszawa 1932, s. 59;
5. *Od redakcji*, „Wiadomości Służby Geograficznej” 1929, nr 3, s. 151;
6. **M. Kozłowski**, *Między Lwowem a Zbruczem, walki o Lwów i Galicję Wschodnią 1918-1919*, Wyd. ZNAK, Kraków 1990;
7. *Polskie Sity Zbrojne*, t. 1, cz. 2, s. 418-420; t. 1, cz. 3, s. 647, Londyn 1951;
8. **B. Dzikiewicz**, *Z teodolitem pod Monte Cassino*, Warszawa 1984;
9. *Lista katyńska – Jeńcy obozów Kozielsk-Ostaszów-Starobielsk*, Londyn 1974;
10. *Polski Słownik Biograficzny*, t. XXI, zeszyt 4, s. 200.